

UDK 821.163.4.09-1:398(497.16)

Stručni rad

Boban BATRIĆEVIĆ (Cetinje)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

boban.batricevic@fcjk.me

CRNOGORSKA USMENA TUŽBALICA ADNANA ČIRGIĆA

U ovome prilogu predstavljamo monografiju *Crnogorska usmena tužbalica* autora Adnana Čirgića. Konstatujemo da je zasvjedočena nevjerovatna metodološka širina, bogatstvo korišćene i priložene literature, kao i ponuđenih zaključaka. Dragocjenošću naučnoga iskoraka na polju koje do sada nije bilo potpuno istraženo, Čirgićeva monografija o tužbalicama spada u red najznačajnijih publikacija u montenegristici i nauci uopšte.

Ključne riječi: *Adnan Čirgić, tužbalica, usmena književnost, kulturna istorija, metodologija*

Tužbalica, ta najintimnija lirska forma i relikv drevnog kulta mrtvih – kako zapisa Aleksandar Radoman, najpostojanija je usmenoknjiževna vrsta u Crnoj Gori. No i pored toga, crnogorsku tužbalicu do Adnana Čirgića niko monografski nije obradio. Zato nećemo prećerati ako rećemo da je izlazak iz štampe njegove knjige *Crnogorska usmena tužbalica* praznik za montenegristiku i nauku uopšte.

Nevjerovatna je metodološka širina kojom Čirgić pristupa temi tužbalica, te je ovo jedno od rijetkih crnogorskih autorskih djela koje s pravom nosi multidisciplinarni pridjev.

U svojem djelu Čirgić vrši svojevrsnu anatomiju fenomena tužbalice. Pokušava da je razloži na strukture – bavi se nastankom i razvojem svjetske tužbalice, daje opšti pregled njezina historijata, vrši klasifikaciju crnogorske i žanrovski je potpuno originalno određuje čime ruši koncepte starijih historičara književnosti koji su tužbalici davali marginalni značaj obredne ili običajne pjesme.

Ako znamo da su izvori za proučavanje tužbalica oskudni, lakše ćemo shvatiti značaj Čirgićeva zahvata koji je na jednom mjestu sakupio i propitivao gotovo kompletnu literaturu koja se bavi domaćom tužbalicom te u pojedinim segmentima on sam postao izvor – njegova lična zapažanja i nevjerovatna memorija da zapamti crne stihove i slike s pokajanja (o čemu mi

koji ga lično poznajemo možemo posvjedočiti), pružile su mu mogućnost da intuitivnim metodom dopuni dosadašnja saznanja o tužbalicama. Taj postupak u kulturologiji Piter Berk je nazvao „čitanje slika“ – autor se trudi da intuiciju i lične predstave predstavi kao validan materijal, što je u ovome slučaju potpuno relevantno i vjerodostojno urađeno. Njegova hermeneutika za datu temu je neprikosnovena.

Crnogorska usmena tužbalica pravi je međaš u razvoju crnogorske kulturologije. Ona je krajnji domet klasične škole koja akcenat stavlja na faktografiju, a s druge strane, svojom interpretativnom širinom rasadnik je za nove studije. Analizama i zapažanjima Čirgić je nauku o tužbalicama otvorio za antropologiju, etnologiju, kulturologiju, sociologiju, istoriju, psihoistoriju i istoriju mentaliteta. Kod njega je veoma pohvalna težnja da generacijama koje dolaze ostavi prostora za dalja produbljivanja, što morate priznati, nije slučaj s nekim crnogorskim autoritetima koji vole da nose titulu onih koji „vedre i oblače“. Pored eksplikacija koje se tiču forme i arhitekture tužbalica, autor je uspio da svoju percepciju dovede do nekih oblasti koje su u savremenoj humanistici veoma aktuelne. Prije svega moramo pomenuti njegov emocionološki postupak – kad govori o emocijama koje se putem transfera „gubitak osobe – nastanak umjetničke forme“ (ono što je mislio Kromvel kad je rekao – smrt je tirjanin mašte) transponuju kroz lirski iskaz, Čirgić ne nabraja i ne opisuje naivno buđenje osećanja nakon smrti bližnjeg, voljenog ili značajnog, već poput Karol i Pitera Sternsa traga za nivoom akcenta na emocije; ne vrši puku deskripciju obrednih postupaka nakon smrti, već traži nivo relativnog značaja određenih osećanja; ne bavi se malograđanskim prepričavanjima „izgleda patnje“ no pokušava da dokuči nivo kontrole ili „upravljanje“ emocijama. Time svoje djelo čini primamljivim za kulturne istoričare koji svoj istraživački i konceptualni postupak rekonstrukcije nekog zbiljskog momenta posmatraju kroz sočivo „teatarskog čina“. Za Risa Ajzaka društveni život viđen je kao „niz performansa“, odnosno svaka kultura ima svoju „dramaturšku opremu“ ili repertoar - ceremonijalni karakter. Znajući da je Čirgić veoma podrobno opisao čitavu ceremonijadu kod izlaganja tužbalice (pripjev, dolazak do odra đe je mrtac, publiku koja gleda, položaj djelova tijela i stajling tužilice, njezine gestikulatorne komponente), nije nam teško dojmiti atmosferu koja se konstruiše u toku oplakivanja mrtvog, a opet ni uz pomoć autorovih opservacija, zaključiti da je svoj postupak semiotičkih traganja za simbolikom određenog čina podigao na ravan najsavremenijih metodoloških zahvata popularnih u svijetu. Naročito bogatstvo za antropološka i psihoanalitička istraživanja predstavlja njegovo posebno obrađivanje slika i predstava zagrobnoga života koje otkrivaju mentalitet kolektiva. Inkorporirajući u svoju studiju *jauk* i *lelek*, kao propratne elemente tuženja za umrlim i prezentujući notne zapise

muzikološke konceptualizacije tužbalica, autor je nastojao da osvijetli i taj ne značajan segment izvođenja lirske forme o kojoj je riječ. Istorija „zvučnog pejzaža“ i „kultura čula“ dobile su na taj način materijal za dalje analize.

Nemjerljiv je značaj Čirgićevih *Tužbalica* kad je u pitanju kulturni identitet Crne Gore. Odnos prema smrti i umrlome uopšte, već odavno je poznat kao jedna od identiteskih determinanti, ili bolje rečeno – pečat određene zajednice, o čemu je još Sigmund Frojd dao nagovijesti u svojem voluminoznom djelu *Tabu i totemi*. Ovde je reljef crnogorske tužbalice prikazan u svim komponentama, digresijama i formalnim transformacijama – dat je osvrt i na albansku i na muslimansku „posmrtnu pjesmu“ i argumentovano napravljena distinkcija s običajima i praksama koje se upražnjavaju van crnogorskoga teritorija – čime je dokazao da se crnogorski identitet ne gradi (i ne smije se graditi) etnikumom ili religijom, već da on upravo proističe iz države. U vremenu kulturne razgradnje naše države, dirigovane utilitarizmom političkih partija, kad se zbog naglaska koji se daje etničkim ili religijskim razlikama mnogo toga gubi, Čirgićeva monografija svojom interpretativnom dimenzijom postaje mapa reintegracije crnogorskoga identiteta u nauci.

Boban BATRIĆEVIĆ

CRNOGORSKA USMENA TUŽBALICA BY ADNAN ČIRGIĆ

In this paper, the author presents a monograph *Crnogorska usmena tužbalica*, authored by Adnan Čirgić. The paper notes incredible methodological width and richness of the used literature and conclusions offered. Constituting a research breakthrough in a field that is yet to be fully explored, Čirgić's monograph on laments is one of the most important publications in Montenegristics and science in general.

Key words: *Adnan Čirgić, lament, oral literature, cultural history, methodology*